

Verbale humor in Nederlandse en Duitse ondertiteling: Een casestudy van *RuPaul's Drag Race*

Sara Bergen¹, Carola Strobl¹ en Sylvia Jaki²

¹Universiteit Antwerpen | ²KU Leuven

Abstract This article reports on an investigation of Dutch and German subtitles of the American reality show *RuPaul's Drag Race*. The analysis mainly focuses on whether the verbal humor is preserved in the translated subtitles. Furthermore, co-occurrence patterns between types of verbal humor, translation strategies, and differences between Dutch and German subtitles have been analyzed. The analysis covers 113 instances of verbal humor and their subtitles across three selected episodes. The results reveal that verbal humor is lost in more than half of the cases. Specific translation patterns emerged, such as the neutralization of paronyms and literal translation of polysemes. Additionally, in the Dutch subtitles, more expressions from the source text (borrowing) were retained than in the German ones. This study not only confirms that verbal humor often gets lost in subtitles, but also highlights the specific challenges subtitlers face depending on the type of verbal humor in the source text.

Keywords verbal humor, subtitling, translation strategies, audiovisual translation, *RuPaul's Drag Race*

Samenvatting Dit onderzoek richt zich op de Nederlandse en Duitse ondertitels van de Amerikaanse realityserie *RuPaul's Drag Race*. De analyse richt zich op de vraag in hoeverre verbale humor behouden blijft in de vertaalde ondertitels. Daarnaast worden patronen geanalyseerd tussen de verschillende vormen van verbale humor, vertaalsstrategieën en verschillen tussen de Nederlandse en Duitse ondertitels. De analyse omvat 113 attestaties van verbale humor en hun vertalingen in drie geselecteerde afleveringen. De resultaten tonen aan dat verbale humor in meer dan de helft van de gevallen verloren gaat. Specifieke vertaalspatronen kwamen naar voren, zoals de neutralisering van paroniemen en letterlijke vertaling van polysemen. Daarnaast bleken de Nederlandse ondertitels vaker uitdrukkingen uit de brontekst te behouden (overname) dan de Duitse. Deze studie bevestigt niet alleen dat verbale humor vaak verloren gaat in ondertitels, maar onderstreept ook de specifieke uitdagingen waarmee ondertitelaars te maken hebben, afhankelijk van het type verbale humor in de brontekst.

Trefwoorden verbale humor, ondertiteling, vertaalsstrategieën, audiovisuele vertaling, *RuPaul's Drag Race*

Article history

Received: March 13, 2025

Accepted: May 7, 2026

Online: September 3, 2026

Corresponding author

Sara Bergen,

sara.bergen@uantwerpen.be

Author contributions

Funding information

Statement of interest

Statement of technology use

Supporting information

See p. 21

1 Inleiding

“Humour is the first of the gifts to perish in a foreign tongue” (Woolf, 1925, p. 34). Met deze woorden benadrukt Woolf de uiterst complexe taak om humor te vertalen. Ondanks de moeilijkheden is het vertalen van humor geen onmogelijke opgave. Dat wordt onder meer bevestigd door het wereldwijde succes van humoristische films en series die in meerdere talen zijn vertaald en/of ondertiteld. In de afgelopen twee decennia is er steeds meer aandacht gekomen voor de ondertiteling van verbale humor, mede door de opkomst van internationale streamingdiensten zoals Netflix, die meertalige ondertiteling aanbieden. Het meeste onderzoek richt zich op het identificeren van beperkingen bij het vertalen van verbale humor in een audiovisueel product (Bucaria, 2017, p. 433). Met behulp van categorisering van vertaalstrategieën hebben verschillende onderzoekers aangetoond dat verbale humor vaak verloren gaat in ondertitels (in het vervolg OT) (Gottlieb, 1997; Jaki, 2016; Schröter, 2005; Williamson & de Pedro Ricoy, 2014). De studies waarin ondertiteling en verbale humor worden gecombineerd, beperken zich echter vaak tot woordspelingen en laten andere vormen van verbale humor buiten beschouwing (Gottlieb, 1997; Williamson & de Pedro Ricoy, 2014). Ook wordt de ondertiteling van verbale humor meestal slechts in één doeltaal geanalyseerd (Jaki, 2016).

Om deze leemtes in bestaand onderzoek te vullen, focust deze studie op de ondertiteling van verschillende categorieën van verbale humor en vergelijkt de vertaalstrategieën die zijn toegepast in Nederlandse en Duitse OT. Daarbij wordt vooral nagegaan of verbale humor al dan niet behouden blijft en of er correlaties optreden tussen de verschillende vormen van verbale humor en bepaalde vertaalstrategieën. Bovendien draagt de vergelijking tussen Nederlandse en Duitse OT bij aan de bestaande literatuur door te onderzoeken of er verschillen optreden in de manier waarop humor wordt vertaald naar specifieke (in casu nauw verwante) doeltalen.

Dit onderzoek is uitgevoerd aan de hand van een corpus dat samengesteld is uit fragmenten uit de serie *RuPaul's Drag Race*, hierna RPDR genoemd. Dit programma is een geschikte casestudy, niet alleen vanwege de rijke aanwezigheid van verbale humor, maar ook omdat deze sterk verankerd is in de Amerikaanse drag- en popcultuur en daardoor gekenmerkt wordt door cultuurgebonden verwijzingen en specifieke terminologie uit het *drag lingo*. Bovendien worden de vertaal- en woordkeuzes van de vertalers beperkt door de noodzakelijke cohesie van de OT met beeld en gelach. De analyse gebeurt aan de hand van een analysekader dat gebaseerd is op het onderzoek van Jaki (2016), waarvan zowel de categorisering van verbale humor als de vertaalstrategieën werden overgenomen.

Dit artikel is als volgt opgebouwd: Sectie 2 biedt een literatuuroverzicht, waarin onderzoek rond de vertaling van verbale humor, inclusief de classificatie van de verschillende verschijningsvormen en de specifieke humor van het *drag lingo* dat RPDR karakteriseert, wordt besproken, evenals de specifieke uitdagingen voor ondertiteling als vorm van audiovisuele vertaling. In Sectie 3 worden de data en methodologie gepresenteerd. Sectie 4 geeft een overzicht van de resultaten, die in Sectie 5 kritisch worden besproken en

vergeleken met eerdere bevindingen om hypothesen te bevestigen of te verwerpen. Ten slotte bevat Sectie 6 de conclusie uit de belangrijkste bevindingen en suggesties voor toekomstig onderzoek.

2 Literatuuroverzicht

2.1 Vertaling van verbale humor

Eerder onderzoek naar de ondertiteling van verbale humor omvat een aantal studies met een focus op Germaanse talen (Jaki, 2016; Schröter, 2005). Schröter (2005) analyseert de ondertiteling van familiefilms; Jaki (2016) de Duitse ondertiteling van Amerikaanse sitcoms. Voor de categorisering van verbale humor in deze studie wordt de indeling van Jaki (2016, p. 364) gehanteerd, gezien het vergelijkbare onderzoeksthema. Zij onderscheidt de volgende categorieën: A) homonymie, B) polysemie, C) paronymie, D) fraseologische aanpassingen, E) letterlijke interpretaties van figuurlijk taalgebruik, F) creatieve lexicale blends en neologismen, en G) rijmen en alliteraties.

Homonymie, polysemie en paronymie worden beschouwd als vormen van woordspelingen. Fraseologische aanpassingen verwijzen naar elke bewuste manipulatie van een vaste opeenvolging van woorden (Jaki, 2016, p. 366). Bij een letterlijke interpretatie van figuurlijk taalgebruik wordt de uitdrukking niet aangepast, maar letterlijk geïnterpreteerd, wat kan leiden tot een humoristische situatie. In vergelijking met de andere categorieën van humor zijn vooral creatieve lexicale blends en neologismen sterk contextafhankelijk: ze verwijzen naar een nieuw begrip of geven een nieuwe label aan een bestaand begrip (Schröter, 2005, p. 267). Schröter (2005, p. 298) rekent rijmen en alliteraties tot verbale humor wanneer de herhaling van klanken met humoristische intentie wordt gebruikt.

De vertaling van verbale humor gaat gepaard met uiteenlopende uitdagingen, waarvoor verschillende classificatiemodellen werden ontwikkeld, onder meer door Gottlieb (1997), Delabastita (1996) en Belz (2008). De categorisering van Jaki (2016) bouwt voort op de modellen van Delabastita (1996) en Belz (2008) en is specifiek ontworpen voor de analyse van verschillende vormen van verbale humor in ondertiteling. Aangezien deze studie een gelijkaardig onderzoeksobject heeft, wordt dit model hier gehanteerd als analysekader. Jaki (2016, pp. 364-365) onderscheidt de volgende strategieën: 1) letterlijke vertaling met behoud van humor, 2) equivalentie A (zelfde vorm van verbale humor), 3) equivalentie B (andere vorm van verbale humor), 4) overname, 5) neutralisering, en 6) weglating.

Strategie 1 betreft een letterlijke vertaling waarbij het humoristische effect behouden blijft. Uit eerder onderzoek blijkt dat bij de meeste vormen van verbale humor vaak letterlijke vertalingen worden toegepast, waarbij het humoristische effect behouden blijft of verloren gaat (Jaki, 2016; Schröter, 2005). Schröter (2005) toont aan dat polysemie

in ongeveer de helft van de gevallen letterlijk vertaald kan worden. Dit schrijft hij toe aan vergelijkbare polysemische relaties in verschillende talen, zoals Duits, Deens, Noors en Zweeds ten opzichte van Engels. Jaki (2016, pp. 372-373) bevestigt eveneens dat polysemie vaak letterlijk wordt vertaald. Fraseologische aanpassingen en letterlijke interpretaties van figuurlijk taalgebruik worden in beide onderzoeken ook voornamelijk letterlijk vertaald. Volgens Schröter (2005, p. 246) kan dit worden verklaard door overeenkomsten tussen fraseologische en figuurlijke uitdrukkingen in verwante talen (in dit geval Germaanse talen). In tegenstelling tot andere vormen van verbale humor zijn rijmen en alliteraties sterker vormgebonden, waardoor directe vertalingen die het humoristische effect behouden minder succesvol zouden zijn (Schröter, 2005, pp. 344-345).

Strategie 2 (equivalentie A) houdt in dat een vorm van verbale humor wordt vertaald door dezelfde vorm, met behoud van het humoristische effect, bijvoorbeeld een rijm door een ander rijm. Strategie 3 (equivalentie B) gaat uit van een vertaling waarbij een vorm van verbale humor wordt vertaald door een andere vorm van verbale humor met behoud van het humoristische effect, bijvoorbeeld wanneer een paroniem wordt vertaald door een rijm in de doeltekst. Strategie 4 verwijst naar een overname van de verbale humor uit de brontekst. Deze strategie werd in het onderzoek van Schröter (2005) en Jaki (2016) vaak toegepast bij creatieve lexicale blends en neologismen door het materiaal uit de brontekst ongewijzigd over te nemen in de doeltekst. Bij strategie 5 wordt de grap geneutraliseerd, waardoor het humoristische effect verloren gaat in de doeltekst. Dit is vaak het geval bij paroniemen en homoniemen, waarbij de verbale humor meestal niet wordt overgebracht naar de doeltekst en dus verloren gaat (Schröter, 2005). Ten slotte wordt bij strategie 6 de volledige uiting, inclusief de verbale humor, weggelaten.

2.2 Verbale humor in RuPaul's Drag Race

In de dragcultuur en het bijbehorende *drag lingo* speelt (verbale) humor een centrale rol. Volgens Passa (2021, p. 351) zijn performance en parodie fundamentele kenmerken van drag. Daarbij verwijst hij naar RuPaul, die stelt dat dragqueens sociale en gendergerelateerde patronen deconstrueren via parodie en satire (2010, geciteerd in Passa, 2021, p. 351). Daarom wordt gesproken van een sociolect van dragqueens, ook wel *drag lingo* genoemd (Passa, 2022, p. 225). Dit sociolect wordt gekenmerkt door onder meer gender crossing (zoals *shero* in plaats van *hero*) en creatieve lexicale blends en neologismen met verwijzingen naar de Amerikaanse popcultuur (Passa, 2021, p. 369). Omdat het *drag lingo* sterk verankerd is in de Engelse taal en Amerikaanse cultuur, is het niet eenvoudig dit sociolect om te zetten naar een andere taal (Passa, 2021, pp. 350-351). De vertaling ervan veronderstelt een vergelijkbaar referentiekader in de doelcultuur (Passa, 2021, pp. 367-368). Humor in deze context is immers sociaal en cultureel ingebed en steunt op gedeelde voorkennis binnen de gemeenschap (Díaz-Cintas & Remael, 2020), waardoor het succes van de vertaling mede afhangt van de mate waarin het doelpubliek over vergelijkbare referentiekaders beschikt.

Taal en humor zijn bijgevolg van groot belang in de wereld van drag in het algemeen en in het programma RPDR in het bijzonder. Het is daarom cruciaal dat deze elementen behouden blijven in de vertaling. Verschillende onderzoekers hebben de vertaling van *drag lingo* en woordspelingen in RPDR in Romaanse talen al bestudeerd (Fusco, 2020; Palacios Sánchez & Zárate Granados, 2019; Passa, 2021; Pérez i Sampietro, 2018) en vastgesteld dat het taalgebruik vaak geneutraliseerd of weggelaten werd. Ook de vertalingen van *drag lingo* naar het Duits en het Nederlands zijn recent onderzocht door Jaki (2025). Zij stelde vast dat weglating doorgaans de meest gebruikte strategie is wanneer een uitdrukking geen essentiële syntactische of semantische functie heeft binnen een zin. Dit geldt bijvoorbeeld voor het veelvuldige gebruik van *girl*. Deze bevinding sluit aan bij eerder onderzoek van Fusco (2020) en Palacios Sánchez & Zárate Granados (2019). In andere gevallen worden letterlijke vertalingen en neutraliserings vaak toegepast.

2.3 Vertalen van verbale humor in ondertitels

Het proces van ondertiteling zet gesproken taal om in geschreven tekst die synchroon met het beeld loopt. Hierbij moet de vertaler rekening houden met tijd- en ruimtebeperkingen, wat het vertalen van humor, vooral verbale humor, bijzonder uitdagend maakt. Binnen de audiovisuele vertaalstudies heeft humor de afgelopen jaren expliciet erkenning gekregen als een afzonderlijk onderzoeksdomain dat wordt aangeduid als audiovisuele humorvertaling (AVHT) (Zabalbeascoa, 2020). Deze benadering vertrekt vanuit de vaststelling dat audiovisuele humor niet louter taalkundig is, maar in interactie met culturele referenties, multimodale elementen en productie- of distributiecontexten ontstaat. Ook in deze studie wordt verbale humor in ondertiteling binnen dit bredere kader benaderd. Onderzoek toont aan dat verbale humor vaak verloren gaat in ondertiteling (Gottlieb, 1997; Jaki, 2016; Schröter, 2005; Williamson & de Pedro Rico, 2014). Dit verlies kan worden toegeschreven aan vier factoren:

- 1) taalkundige kenmerken (Langeveld, 1986; Schröter, 2005);
- 2) cultuurspecifieke elementen (Chiaro, 1992; Díaz-Cintas & Remael, 2020; Grit, 2010);
- 3) de interactie tussen visuele en auditieve kanalen (Jaki, 2016; Schröter, 2005);
- 4) menselijke factoren (Chiaro, 1992; Schröter, 2005; Vandaele, 2002; Zabalbeascoa, 1996).

Voor de laatste twee factoren zijn bepalend voor vertaalkeuzes in ondertiteling en worden hieronder kort toegelicht.

De interactie tussen de visuele en de auditieve modus in audiovisuele media maakt dat multimodaliteit een cruciale rol speelt bij de ondertiteling van verbale humor. Schröter (2005, p. 28) benadrukt dat de oorspronkelijke dialoog altijd aanwezig blijft, wat de keuzes van de vertaler beïnvloedt, vooral bij talen die nauw verwant zijn aan de brontaal. Dat is bijvoorbeeld relevant voor dit onderzoek, waarin de Nederlandse en Duitse OT

van de Engelse brontekst worden geanalyseerd. Kijkers zullen elementen uit de originele dialoog begrijpen, waardoor de beschikbare keuzes van de vertaler beperkt worden. Hoewel woordspelingen vaak alleen gebaseerd zijn op het linguïstische kanaal, gebruiken series en films regelmatig het visuele aspect om een woordgrap te laten werken of in ieder geval om de woordgrap te laten opvallen (Spillner, 1980, geciteerd in Schröter, p. 105). Daardoor kan de vertaler de brontekst niet zomaar vervangen door een willekeurig woord in de doelttekst zonder rekening te houden met wat kijkers op het scherm zien.

Daarnaast beïnvloeden menselijke factoren het vertaalproces. Werkomstandigheden zoals tijdsdruk en vergoeding spelen een rol (Schröter, 2005, p. 107). Zabalbeascoa (1996, p. 239) beschouwt de materiële en institutionele omgeving zelfs als een van de belangrijkste factoren bij de vertaling van verbale humor. De streamingdienst Netflix, waarop RPDR beschikbaar werd gesteld, staat bijvoorbeeld bekend om relatief lage vergoedingen en strakke deadlines, wat de kwaliteit van de OT kan beïnvloeden (Taghavi, 2022). Daarnaast spelen de capaciteiten van de vertaler een cruciale rol (Schröter, 2005, p. 107). Een vertaler moet niet alleen in staat zijn een grap te herkennen om deze te behouden, maar kan er ook voor kiezen een 'slechte' grap aan te passen, zodat deze volgens de vertaler wel 'grappig' wordt voor het doelpubliek (Vandaele, 2002, p. 150). Dit hangt nauw samen met persoonlijke voorkeuren: volgens Chiaro (1992, p. 5) hangt wat mensen grappig vinden af van taalkundige, geografische, sociaal-culturele en persoonlijke factoren.

De genoemde uitdagingen maken duidelijk dat het vertalen van verbale humor complex is. Wanneer vertalingen worden gelijkgesteld aan een nauwe overdracht van betekenis, functie en vorm, dan is verbale humor inderdaad onvertaalbaar (Schröter, 2005, p. 100). Deze beperkte interpretatie moet echter worden verworpen. Volgens Nida (1964) is dynamische equivalentie essentieel: een succesvolle vertaling roept een vergelijkbare humoristische reactie op bij het doelpubliek, zelfs als de tekst daarvoor wordt aangepast (Bucaria, 2017, p. 438). Hoewel verbale humor in theorie dus vertaalbaar is, blijkt uit verschillende studies dat verbale humor vaak verloren gaat in OT (Gottlieb, 1997; Jaki, 2016; Schröter, 2005; Williamson & de Pedro Ricoy, 2014).

2.4 Onderzoeksvragen en onderzoekshypothesen

In dit onderzoek staat de vraag centraal hoe de verschillende vormen van verbale humor in RPDR worden vertaald in de Nederlandse en Duitse OT. Voor de context van deze studie is het belangrijk om te benadrukken dat AVT verschillende vormen van vertaling omvat, zoals dubbing, ondertiteling, voice-over (Díaz-Cintas & Nikolić, 2017). De twee doeltalen, Nederlands en Duits, worden gesproken in gebieden met verschillende voorkeuren wat betreft AVT. In Nederland en Vlaanderen, waar Nederlands de voertaal is, is ondertiteling de meest dominante vorm van vertaling (Schröter, 2005, pp. 29-30). In Duitsland en Oostenrijk, waar Duits de voertaal is, is dubbing daarentegen de meest dominante vorm van vertaling (Schröter, 2005, pp. 8-9).

Op basis van de bestaande literatuur wordt deze algemene onderzoeksvraag opgedeeld in de volgende drie deelvragen:

- 1) Blijft de verbale humor behouden in de Nederlandse en Duitse OT van RPDR? Zo ja, welke vertaalstrategieën worden daarvoor gebruikt?
- 2) Zijn er patronen of correlaties tussen bepaalde soorten verbale humor en bepaalde vertaalstrategieën?
- 3) Zijn er verschillen tussen de Nederlandse en Duitse OT met betrekking tot het gebruik van vertaalstrategieën?

Voor de eerste onderzoeksvraag is de hypothese dat verbale humor in RPDR grotendeels verloren gaat in de ondertiteling, zoals eerder is aangetoond in studies naar de vertaling van *drag lingo* en woordspelingen in Romaanse talen (Fusco, 2020; Palacios Sánchez & Zárate Granados, 2019; Passa, 2021; Pérez i Sampietro, 2018). Aangezien dit onderzoek zich richt op vertalingen tussen Germaanse talen, die nauwer verwant zijn aan het Engels, kan dit mogelijk andere resultaten opleveren dan de onderzoeken naar Romaanse talen; er wordt dan ook verwacht dat de strategieën letterlijke vertaling met behoud van humor (Schröter, 2005; Jaki, 2016) en overname vaker zullen worden toegepast in de Nederlandse en Duitse ondertiteling. De meest gebruikte strategie die tot het verlies van humor leidt is naar verwachting neutralisering (Schröter, 2005; Jaki, 2016). De strategie weglating wordt echter niet verwacht in deze dataverzameling, in lijn met de bevindingen van Jaki (2016).

Voor de tweede onderzoeksvraag luidt de hypothese dat er correlaties zijn tussen de verschillende vormen van verbale humor en bepaalde vertaalstrategieën. Uit eerder onderzoek (Jaki, 2016; Schröter, 2005) blijkt dat creatieve lexicale blends vaak overgenomen worden in vertaling, paronymie vaak geneutraliseerd wordt, en polysemie, fraseologische aanpassingen en letterlijke interpretaties van figuurlijk taalgebruik meestal letterlijk vertaald worden. Rijmen en alliteraties daarentegen worden zelden letterlijk vertaald.

De hypothese voor de derde en laatste onderzoeksvraag is dat in de Nederlandse OT meer materiaal onveranderd uit de brontekst wordt overgenomen dan in de Duitse OT. Deze hypothese is gebaseerd op de voorkeur voor dubbing of ondertiteling die varieert per gebied: in Duitstalige gebieden heeft dubbing de voorkeur; in Nederlandstalige gebieden heeft ondertiteling de voorkeur (Schröter, 2005). Door deze voorkeur voor ondertiteling is het Nederlandstalige publiek meer blootgesteld aan Engels, aangezien de Engelstalige audio behouden blijft. De verwachting is daarom dat de Nederlands-talige ondertiteling meer Engelse elementen zal bevatten, wat zou aansluiten bij de bevindingen van Jaki (2025).

3 Data en methodologie

Voor de analyse van deze casestudy werden drie variabelen geselecteerd: het type verbale humor, de gehanteerde vertaalstrategie en de doeltaal waarin vertaald wordt. Het corpus bestaat uit fragmenten van drie afleveringen van het twaalfde seizoen van RPDR (2020): S12E02 (*You Don't Know Me*), S12E03 (*World's Worst*), en S12E04 (*The Ball Ball*). Deze keuze is gebaseerd op het feit dat de OT van de afleveringen wordt verzorgd door dezelfde vertalers: de Nederlandse OT door Jolanda Jongedijk; de Duitse OT door Magnus Stanke. Op die manier wordt variatie tussen vertalers binnen één doeltaal beperkt.

De geselecteerde fragmenten omvatten in totaal bijna 27 minuten: ongeveer 7,5 minuten (van 13:43 tot 18:52, en van 40:57 tot 43:18) in S12E02, 4 minuten (van 40:46 tot 44:54) in S12E03, en 15 minuten (van 28:05 tot 43:19) in S12E04. De selectie van deze fragmenten is gebaseerd op de catwalkmomenten, waarin de juryleden de looks van de deelnemers beoordelen en hun opmerkingen doorspekt zijn met verbale humor. Aangezien de grappen in RPDR op voorhand werden uitgeschreven (Passa, 2021, p. 355), worden zij expliciet gemarkeerd in het programma, hetzij door gelach, hetzij via een verbale reactie van de juryleden. Deze reacties dienden als bijkomende aanwijzing bij het identificeren van verbale humor. Daarnaast werden alle fragmenten systematisch geanalyseerd op basis van de vooraf gedefinieerde categorieën voor verbale humor, zodat ook minder expliciet gemarkeerde gevallen konden worden geïdentificeerd.

De selectie omvatte zowel woordspelingen als andere vormen van humor, wat resulteert in 113 duidelijk geïdentificeerde momenten van verbale humor in de brontekst ($b=113$). Zoals beschreven in Sectie 2.1 zijn in dit onderzoek de categorieën voor verbale humor en de vertaalstrategieën gebaseerd op Jaki (2016, pp. 364-365) en vertaald door de eerste auteur. De vertaalstrategie compensatie, waarbij verlies van humor op één plaats wordt gecompenseerd door een ander humoristisch element elders in de tekst (Delabastita, 1996), is niet opgenomen in de categorisering van Jaki (2016) en wordt daarom ook in onze studie niet geanalyseerd. Door de sterke samenhang tussen beeld, tekst en gelach in RPDR is het namelijk weinig waarschijnlijk dat vertalers elders in de aflevering nieuwe humor toevoegen ter compensatie van een specifieke grap. Een humoristische interlinguale ondertitel zonder ondersteuning van een vooraf opgenomen publiekslach kan voor kijkers weinig geloofwaardig overkomen en zelfs het vertrouwen in de ondertiteling ondermijnen.

Voor de analyse van de gegevens werden de drie variabelen – type verbale humor, gebruikte vertaalstrategie en doeltaal – gecombineerd. Aan elk van de 113 attestaties van verbale humor in de brontekst ($b=113$) werd in beide doelteksten (Nederlandse OT = d_1 ; Duitse OT = d_2) een corresponderende vertaalstrategie toegewezen, wat een totaal oplevert van 226 onderzochte vertalingen ($d=226$). De annotatie werd uitgevoerd door één annotator (auteur 1), op basis van vooraf gedefinieerde categorieën voor zowel vormen van verbale humor als vertaalstrategieën. Niet-eenduidige gevallen werden in overleg

met auteurs 2 en 3 besproken en gezamenlijk gediscussieerd tot een consensus werd bereikt. Deze procedure fungeerde als een vorm van cross-validatie en draagt bij aan de interne consistentie van de annotatie. Aangezien het grootste deel van de codering door één persoon werd uitgevoerd, kan enige mate van interpretatieve subjectiviteit niet volledig worden uitgesloten. Deze gegevens werden omgezet in grafieken en tabellen om de tendensen tussen de drie variabelen te verduidelijken. Door de resultaten van deze analyse worden patronen en correlaties zichtbaar die in het volgende deel besproken worden.

4 Resultaten

Om te beginnen worden de algemene resultaten van de gehanteerde vertaalstrategieën in de twee doeltalen (Nederlands en Duits) besproken. Vervolgens worden de verschillende categorieën van verbale humor apart onderzocht, waarbij een vergelijking wordt gemaakt tussen de Nederlandse en Duitse OT binnen elke categorie.

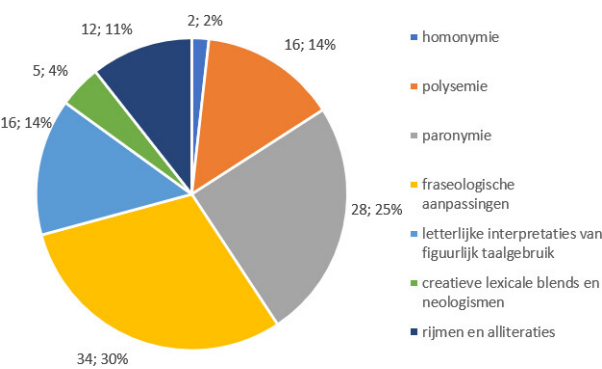
4.1 Vertaalstrategieën voor alle vormen van verbale humor

Figuur 1 biedt een overzicht van de verschillende categorieën van verbale humor ($b=113$) die voorkomen in de geselecteerde fragmenten van RPDR.

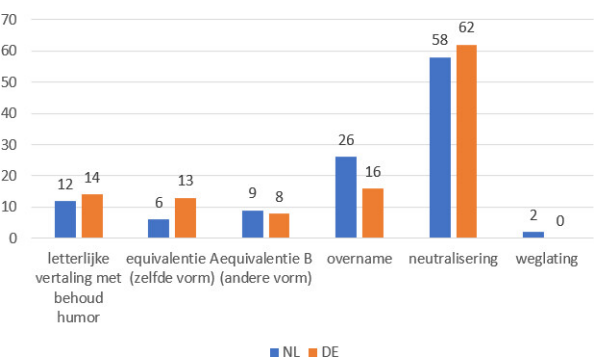
Bij het vertalen van deze vormen van verbale humor werd neutralisering het vaakst toegepast (zie Figuur 2). Neutralisering vormt meer dan de helft van alle gehanteerde vertaalstrategieën ($d=120/226$; 53%), wat betekent dat de verbale humor in de OT verloren gaat. De op een na meest gebruikte vertaalstrategie is overname, met 19% ($d=42/226$). De top drie wordt vervolledigd door letterlijke vertaling met behoud van humor, met 11,5% ($d=26/226$). Beide vormen van equivalentie – equivalentie A (zelfde vorm van verbale humor) ($d=19/226$; 8%) en equivalentie B (andere vorm van verbale humor) ($d=17/226$; 8%) – worden minder vaak gehanteerd. Slechts in 1% van de gevallen wordt de verbale humor volledig weggelaten uit de doeltekst.

Figuur 2 toont dat de drie meest gebruikte vertaalstrategieën dezelfde zijn in het Nederlands (NL) als in het Duits (DE): neutralisering, overname en letterlijke vertaling met behoud van humor. Het grootste verschil tussen beide doeltalen zit in het gebruik van overname als vertaalstrategie: in NL werd 23% ($d_1=26/113$) van de attestaties onveranderd overgenomen, terwijl dit in de Duitse doeltekst slechts 14% ($d_2=16/113$) was.

Figuur 1 Overzicht van categorieën van verbale humor in de brontekst ($b=113$)

Figuur 2 Vergelijking van vertaalstrategieën voor alle vormen van verbale humor in de Nederlandse en Duitse OT ($d=226$)

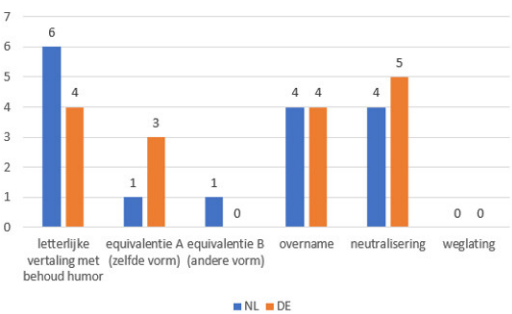
4.2 Vertaalstrategieën voor de verschillende vormen van verbale humor

In het volgende deel worden de resultaten per categorie van verbale humor besproken om patronen en correlaties tussen de verschillende vormen van verbale humor en bepaalde vertaalstrategieën te identificeren.

4.2.1 Vertaalstrategieën voor homonymie

De resultaten van de vertaalstrategieën voor homonymie zijn gebaseerd op slechts twee attestaties in de brontekst ($b=2$). Deze twee attestaties van homonymie werden in NL en DE vertaald door twee vertaalstrategieën ($d=4$): voor de eerste attestatie werd in zowel NL als DE equivalentie B toegepast; voor de tweede attestatie werd in beide talen gekozen voor letterlijke vertaling met behoud van humor.

Figuur 3 Vergelijking van vertaalstrategieën voor polysemie in de Nederlandse en Duitse OT ($d=32$)

4.2.2 Vertaalstrategieën voor polysemie

Polysemie ($b=16$) werd het vaakst vertaald door letterlijke vertaling met behoud van humor ($d=10/32$; 31%), gevolgd door neutralisering ($d=9/32$; 28%) en overname ($d=8/32$; 25%) (zie Figuur 3).

In NL was letterlijke vertaling de meest voorkomende strategie ($d_1=6/16$; 37,5%), terwijl in DE neutralisering de voorkeur had ($d_2=5/16$; 31%).

Voorbeeld 1:

- BT: I've had balls knock me out. (S12E04, 29:38)
- NL: Dat doen ballen weleens.
- DE: Bälle machen mich K.O.

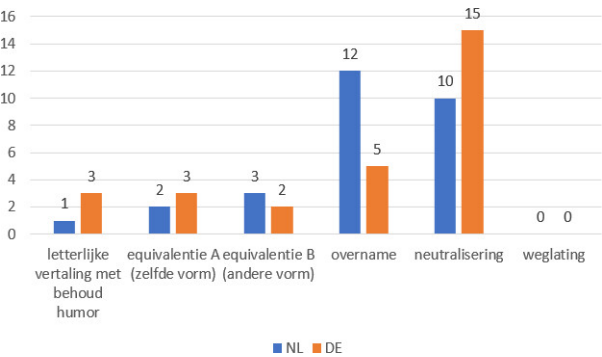
In dit voorbeeld krijgt Rock M. Sakura een bal in haar gezicht, waarop een van de juryleden zegt: “I've had balls knock me out”. De letterlijke vertaling van deze grap in NL werkt goed, omdat het woord *ballen* in NL dezelfde dubbele betekenis kan hebben als *balls* in het Engels: in deze context verwijst *ballen* zowel naar ‘sportballen’ als naar ‘testikels’, waardoor de dubbelzinnige betekenis en dus het humoristische effect behouden blijft in de Nederlandse OT. In DE gaat de dubbele betekenis echter verloren, omdat *Bälle* in het Duits niet gangbaar is als informele term voor ‘testikels’. Hierdoor blijft enkel de letterlijke betekenis over, wat leidt tot een neutralisering van de verbale humor in de vertaling.

4.2.3 Vertaalstrategieën voor paronymie

Voor paronymie ($b=28$) werden voornamelijk de vertaalstrategieën neutralisering ($d=25/56$; 45%) en overname ($d=17/56$; 30%) gehanteerd.

Uit Figuur 4 blijkt dat de dominante vertaalstrategie per doeltaal verschilt. In NL werd overname in 43% ($d_1=12/28$) van de gevallen toegepast. In DE daarentegen vormt overname slechts 18% ($d_2=5/28$) van het totaal, terwijl neutralisering met 54% ($d_2=15/28$) de meest gebruikte strategie is.

Figuur 4 Vergelijking van vertaalstrategieën voor paronymie in de Nederlandse en Duitse OT (*d*=56)

Voorbeeld 2:

BT: Koi toy. (S12E02, 16:37)
NL: Koi-toy.
DE: Hoi Polloi.

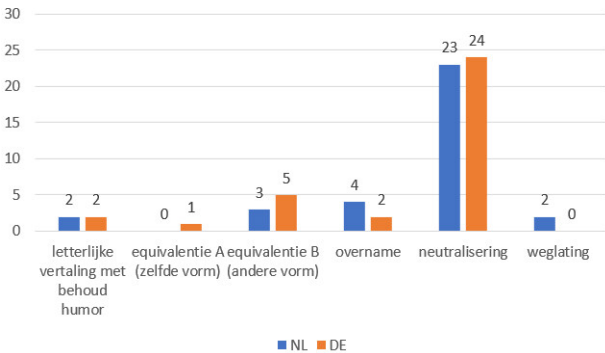
In dit voorbeeld verwijst *koi* naar de koivissen die op het kleed van Rock M. Sakura staan afgebeeld en vormt het een woordspeling op de uitdrukking *boy toy*, een gangbare term in de Engelstalige popcultuur voor een jonge man in een oppervlakkige, vaak seksuele relatie met een oudere partner. In de Nederlandse OT wordt deze woordspeling ongewijzigd overgenomen met behoud van humor (overname). Dat werkt omdat zowel de afzonderlijke woorden *koi* en *toy* als de betekenis van *boy toy* voldoende bekend zijn bij het Nederlandse doelpubliek. De woordspeling veronderstelt daarbij wel een zekere vertrouwdheid met deze cultureel ingebedde uitdrukking.

In de Duitse OT is *koi toy* vervangen door *hoi polloi*, een uitdrukking van Griekse oorsprong die verwijst naar het gewone volk. Hoewel *hoi polloi* rijmt, gaat het om een vaste uitdrukking die niet specifiek op deze scène is afgestemd. Voor kijkers die de uitdrukking herkennen kan dit op zichzelf een humoristisch effect hebben, maar het verband met de brontekst ontbreekt: er is geen relatie met de connotatie van een seksuele relatie noch met de koivissen op het kleed. Daardoor verdwijnt de koppeling tussen beeld en taal die in de brontekst de woordspeling ondersteunt. Ook de culturele connotatie van *boy toy* wordt niet overgedragen. De verbale humor wordt dus geneutraliseerd en het oorspronkelijke humoristische effect blijft niet behouden in de Duitse OT.

4.2.4 Vertaalstrategieën voor fraseologische aanpassingen

Figuur 5 toont aan dat fraseologische aanpassingen (*b*=34) zowel in NL als DE voornamelijk geneutraliseerd werden, met respectievelijk 68 % (*d*₁=23/34) en 71 % (*d*₂=24/34) van de vertalingen.

Figuur 5 Vergelijking van vertaalstrategieën voor fraseologische aanpassingen in de Nederlandse en Duitse OT ($d=68$)

Het meest opvallende in NL is het laagfrequente gebruik van de vertaalstrategie weglating: de enige twee attestaties van weglating in dit corpus komen voor in NL bij fraseologische aanpassingen. In DE valt op dat equivalentie B met 15 % ($d=5/34$) de op een na meest gebruikte strategie is. Een voorbeeld hiervan is de vertaling van de fraseologische aanpassing “Basic stitches, beware!”.

Voorbeeld 3:

BT: Basic stitches, beware! (S12E03, 41:56)

NL: Hecht je niet aan haar.

DE: Verflixt und zugenäht!

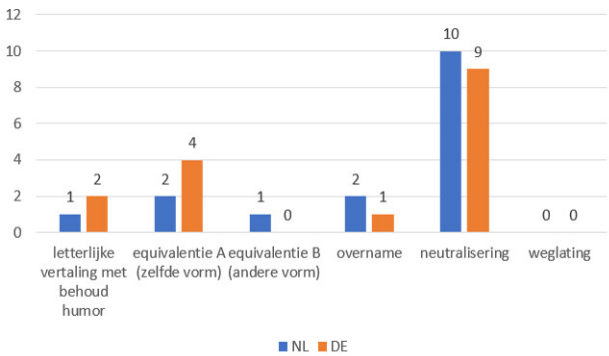
De verbale humor komt hier voort uit een aanpassing van de in de dragcultuur vaak gebruikte collocatie *basic bitches* naar *basic stitches*, aangezien Jans outfit volledig bestaat uit aan elkaar genaaide stukjes stof. Deze grap werd in DE vertaald als “Verflixt und zugenäht!”: dit is geen voorbeeld van een fraseologische aanpassing, maar wel van een letterlijke interpretatie van figuurlijk taalgebruik. Deze attestatie van verbale humor werd in DE dus vertaald door de vertaalstrategie equivalentie B. Ook in NL werd deze grap vertaald door een andere vorm van verbale humor, namelijk “Hecht je niet aan haar”; door deze vertaling blijft de dubbele betekenis van *hechten* behouden, wat zowel ‘naaien’ in de letterlijke betekenis als ‘emotioneel gehecht raken’ in de figuurlijke betekenis kan betekenen.

4.2.5 Vertaalstrategieën voor letterlijke interpretaties van figuurlijk taalgebruik

Bij letterlijke interpretaties van figuurlijk taalgebruik ($b=16$) is neutralisering met 59 % ($d=19/32$) opnieuw de meest gebruikte vertaalstrategie.

Equivalentie A is, samen met overname, in zowel de Nederlandse als Duitse OT de op een na meest gebruikte vertaalstrategie en vormt samen 19 % ($d=6/32$) van het totaal; dit is het hoogste percentage voor equivalentie A van alle categorieën van verbale humor.

Figuur 6 Vergelijking van vertaalstrategieën voor letterlijke interpretaties van figuurlijk taalgebruik in de Nederlandse en Duitse OT (*d*=32)

Voorbeeld 4:

- BT: She’s the bomb. (S12E04, 36:00)
- NL: Zij is gaaf.
- DE: Mädél, sie ist explosiv.

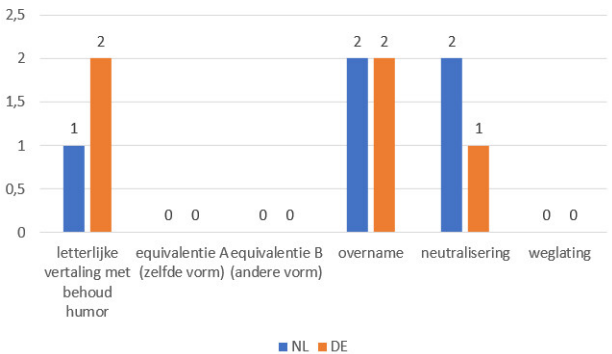
Een voorbeeld van equivalentie A is de vertaling van de uitspraak “She’s the bomb”. De uitdrukking *to be the bomb* betekent dat iets of iemand ‘geweldig’, ‘cool’ of ‘het einde’ is en kan in het Nederlands ook vertaald worden als ‘de bom zijn’ (Van Dale, z.d.-a). Een van de juryleden zegt dit wanneer Jan de catwalk betreedt met een handtas in de vorm van een bom. In deze context werd de uitdrukking *to be the bomb* dus letterlijk geïnterpreteerd, aangezien ze nu zelf een wandelende bom is.

Deze vorm van verbale humor werd vertaald in DE door equivalentie A: “Mädél, sie ist explosiv”. In figuurlijk taalgebruik heeft het woord *explosiv* de volgende betekenis: ‘onstuimig’, ‘opgewonden’ of ‘heftig’ (Van Dale, z.d.-b). Naar aanleiding van Jan die een bom in haar handen heeft werd *explosiv* hier echter letterlijk en figuurlijk geïnterpreteerd. In NL daarentegen wordt gekozen voor de neutrale term *gaaf*, die alleen de figuurlijke betekenis van ‘geweldig’ of ‘cool’ behoudt. Hoewel *de bom zijn* ook in NL voorkomt, wordt de mogelijkheid om dit letterlijk te vertalen met behoud van humor hier niet benut. Door deze neutralisering gaat de humor verloren in de Nederlandse OT. Bovendien komt in dezelfde aflevering vier minuten later de woordspeling “She’s the bath bomb” voor, die in DE opnieuw met *explosiv* wordt vertaald, terwijl in NL gekozen wordt voor “Zij is de bath bomb”, waardoor de interne lexicale coherentie verzwakt wordt.

4.2.6 Vertaalstrategieën voor creatieve lexicale blends en neologismen

In Figuur 7 wordt een overzicht gegeven van de vertaalstrategieën voor creatieve lexicale blends en neologismen (*b*=5).

Figuur 7 Vergelijking van vertaalstrategieën voor creatieve lexicale blends en neologismen in de Nederlandse en Duitse OT ($d=10$)

Voor deze categorie werden drie soorten vertaalstrategieën gebruikt: overname ($d=4/10$; 40%), letterlijke vertaling met behoud van humor ($d=3/10$; 30%) en neutralisering ($d=3/10$; 30%).

Voorbeeld 5:

BT: Is it wrong for me to say she's a lacrosse-dresser? (S12E04, 28:16)
NL: Mag ik zeggen dat ze een lacrosse-dresser is?
DE: Darf ich sie Lacrosse-Dresserin nennen?

Een voorbeeld van overname voor deze categorie is de vertaling van “Is it wrong for me to say she's a lacrosse-dresser?”. In dit voorbeeld werd het woord *crossdresser* gecombineerd met de sportterm *lacrosse*, aangezien de deelnemster een lacrosse-outfit draagt. Zowel in NL als in DE werd deze creatieve lexicale blend in zijn geheel overgenomen: “Mag ik zeggen dat ze een lacrosse-dresser is?” en “Darf ich sie Lacrosse-Dresserin nennen?”. De woorden *lacrosse* en *crossdresser* zijn herkenbaar en gangbaar in zowel NL als DE, waardoor de woordspeling en het humoristische effect behouden blijven in de vertaling.

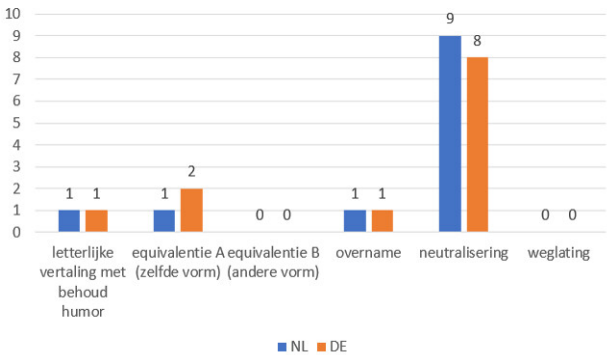
4.2.7 Vertaalstrategieën voor rijmen en alliteraties

In Figuur 8 wordt een overzicht gegeven van de vertaalstrategieën voor rijmen en alliteraties ($b=12$).

De categorie rijmen en alliteraties heeft het hoogste percentage aan neutralisering ($d=17/24$; 71%) van alle categorieën van verbale humor. De resultaten zijn vergelijkbaar in de Nederlandse en de Duitse OT, waarbij andere vertaalstrategieën, zoals letterlijke vertaling met behoud van humor, nauwelijks zijn toegepast.

De resultaten tonen aan dat verbale humor in zowel de Nederlandse als Duitse OT van RPDR vaak verloren gaat, voornamelijk door neutralisering (53%). De op een na meest

Figuur 8 Vergelijking van vertaalstrategieën voor rijmen en alliteraties in de Nederlandse en Duitse OT (*d*=24)

gebruikte strategie is overname (19 %), gevolgd door letterlijke vertaling met behoud van humor (11,5 %). Equivalentie A en equivalentie B komen minder vaak voor (beide 8 %), terwijl weglating slechts in 1 % van de gevallen voorkomt. Het grootste verschil tussen beide doeltalen betreft overname: in de Nederlandse OT werd 23 % van de attestaties onveranderd overgenomen, tegenover 14 % in de Duitse OT. De meest gebruikte strategie verschilt per vorm van verbale humor. Polysemie wordt meestal letterlijk vertaald met behoud van humor, terwijl creatieve lexicale blends en neologismen vaak onveranderd worden overgenomen in de OT (overname). Daarentegen worden paronymie, fraseologische aanpassingen, letterlijke interpretaties van figuurlijk taalgebruik, rijmen en alliteraties meestal geneutraliseerd, waardoor het humoristische effect verloren gaat. In het volgende deel worden deze resultaten verder besproken.

5 Discussie

In deze studie werd onderzocht hoe verschillende vormen van verbale humor in de Engelstalige realityserie RPDR werden vertaald in de Nederlandse en Duitse OT. Deze onderzoeksvraag werd onderverdeeld in drie deelvragen die de basisstructuur van de navolgende discussie vormen.

5.1 Het behoud van verbale humor in de ondertiteling van RPDR en de hiertoe gebruikte vertaalstrategieën

De eerste onderzoeksvraag richt zich op de vraag of de verbale humor in de ondertiteling van RPDR behouden blijft en, zo ja, welke vertaalstrategieën daarbij worden gebruikt. Op basis van eerdere studies (Gottlieb, 1997; Jaki, 2016; Schröter, 2005; Williamson & de Pedro Rico, 2014) werd verwacht dat een aanzienlijk deel van de humor verloren zou

gaan, met name door neutralisering. Tegelijk werd verwacht dat letterlijke vertaling met behoud van humor relatief vaak zou voorkomen. Weglating als strategie zou daarentegen waarschijnlijk niet of slechts zelden worden toegepast.

De resultaten bevestigen grotendeels de hypothesen: in de OT van RPDR ging 54 % van de verbale humor verloren door de vertaalstrategieën neutralisering en weglating. Dit sluit aan bij eerdere bevindingen, zoals die van Gottlieb (1997) en Schröter (2005), die eveneens vaststelden dat ongeveer de helft van de woordspelingen in ondertiteling verloren gaat. Dit verlies hangt samen met taalkundige uitdagingen, cultuurspecifieke elementen en technische beperkingen.

Het is vaak moeilijk om denotaties en connotaties over te brengen alsook het humoristisch effect te behouden bij vertaling, zeker bij de vele verwijzingen naar de Amerikaanse (pop/drag-)cultuur in RPDR. Het programma veronderstelt een hoge mate van culturele voorkennis, waarover Nederlandse en Duitse kijkers mogelijk minder beschikken dan het Amerikaanse publiek, wat kan bijdragen aan de neutralisering van cultuurspecifieke humor. Bovendien zijn er beperkingen in tijd en ruimte in ondertiteling, evenals de noodzaak om cohesie te behouden tussen beeld, tekst en geluid, wat de creativiteit van de vertaler beperkt. Toch moet hierbij worden opgemerkt dat het humoristische effect in sommige gevallen alsnog door de kijker kan worden opgepikt, ondanks de neutralisering in de ondertitels. Aangezien de originele Engelse audio hoorbaar blijft, kunnen kijkers die een goede beheersing van het Engels hebben – wat waarschijnlijk is gezien de jonge doelgroep van RPDR en de brede verspreiding van Engelstalige content via sociale media – de oorspronkelijke grap mogelijk alsnog herkennen. Dit onderstreept de multimodaliteit van audiovisuele vertaling: beeld, geluid en tekst interageren met elkaar, waardoor betekenis niet uitsluitend door de ondertiteling wordt overgebracht.

In de onderzochte dataverzameling werden de eerder creatieve vertaalstrategieën, zoals equivalentie A en equivalentie B, elk slechts in 8 % van de gevallen toegepast. Aangezien creativiteit tijd vergt, kan het lage percentage te maken hebben met de werkomstandigheden van vertalers, die vaak strakke deadlines en beperkte vergoedingen hebben, zeker bij een platform als Netflix. Zabalbeascoa (1996) benadrukt dat de materiële en institutionele omgeving van de vertaler cruciaal is voor het succes van de vertaling van verbale humor.

In tegenstelling tot eerdere studies (Jaki, 2016; Schröter, 2005), waar letterlijke vertaling met behoud van humor de meest gebruikte strategie was, is neutralisering in dit onderzoek dominant. De op een na meest gebruikte strategie is overname (19 %), gevolgd door letterlijke vertaling met behoud van humor (11,5 %). Een mogelijke verklaring is dat de vertalers ervan uitgaan dat het doelpubliek een zekere kennis van het Engels heeft, zeker gezien de brede verspreiding van Engelstalige content via sociale media onder jongeren. Daardoor zouden vertalers vaker kunnen terugvallen op materiaal uit de brontekst. Deze bevindingen komen grotendeels overeen met onderzoek naar de vertaling van RPDR in Romaanse talen, waar neutralisering vaak werd toegepast (Fusco,

2020; Palacios Sánchez & Zárate Granados, 2019; Passa, 2021; Pérez i Sampietro, 2018). In die studies werd overname vooral gebruikt voor cultuurspecifieke termen uit het *drag lingo*, maar minder vaak voor woordspelingen.

De hypothese dat de strategie weglating niet zou voorkomen werd grotendeels bevestigd. In twee gevallen werd de verbale humor echter volledig weggelaten in de Nederlandse OT, wat enigszins afwijkt van de bevindingen van Jaki (2016). Deze weglatingen kwamen uitsluitend voor in de Nederlandse en niet in de Duitse OT.

5.2 Patronen en correlaties tussen de vormen van verbale humor en bepaalde vertaalstrategieën

De tweede onderzoeksvraag richt zich op de vraag of er patronen of correlaties zijn tussen bepaalde soorten verbale humor en bepaalde vertaalstrategieën. Het merendeel van de hypothesen kon op basis van de resultaten worden bevestigd. Ten eerste worden creatieve lexicale blends en neologismen vaak behouden (overname), wat overeenkomt met de bevindingen van Jaki (2016) en Schröter (2005). Vermoedelijk gaan de vertalers ervan uit dat het doelpubliek deze nieuwe lexicale constructies uit de brontekst kan begrijpen. Ten tweede wordt de hypothese bevestigd dat attestaties van polysemie meestal vertaald worden door letterlijke vertaling met behoud van humor (31%), wat aansluit bij eerder onderzoek. Deze observatie ondersteunt de stelling van Schröter (2010, geciteerd in Jaki, 2016) dat deze vertaalstrategie mogelijk is door overeenkomsten in polysemische relaties tussen de verwante talen zoals Engels, Nederlands en Duits. Ten derde wordt de hypothese bevestigd dat paronymie meestal wordt geneutraliseerd, wat overeenstemt met de bevindingen van Schröter (2005). Dit kan het gevolg zijn van de gedeeltelijke formele gelijkenis tussen twee paroniemen; terwijl polysemische relaties in twee verwante talen kunnen overeenkomen, en dus vaak letterlijk vertaald kunnen worden, is die kans bij paronymie veel kleiner. Ten slotte worden rijmen en alliteraties nauwelijks letterlijk vertaald, in lijn met de bevindingen van Jaki (2016) en Schröter (2005): er werd slechts één attestatie hiervan gevonden. Dit resultaat ondersteunt Schröters (2005, pp. 344-345) stelling dat rijmen en alliteraties sterk vormgebonden zijn, waardoor letterlijke vertaling zelden succesvol is, behalve bij toeval.

Twee resultaten wijken af van de verwachtingen. Fraseologische aanpassingen worden meestal geneutraliseerd en niet vaak letterlijk vertaald, wat afwijkt van de resultaten van Jaki (2016) en Schröter (2005). Jaki (2016, p. 373) vermeldt echter dat veel letterlijke vertalingen met behoud van humor van fraseologische aanpassingen onverwacht zijn. Aangezien paronymie en fraseologische aanpassingen bepaalde overeenkomsten vertonen – veel fraseologische aanpassingen ontstaan door het vervangen van een woord door een paroniem – is het niet verwonderlijk dat de resultaten van beide categorieën in dezelfde lijn liggen. In dit onderzoek werden alle attestaties die gebaseerd zijn op een fraseologisme echter geteld als fraseologische aanpassingen. Het is bovendien mogelijk dat sommige fraseologische aanpassingen letterlijk werden vertaald om rekening te hou-

den met de samenhang tussen beeld, tekst en gelach, maar wanneer de verbale humor daarbij verloren ging, werden ze als neutralisering gecodeerd.

De verwachting dat letterlijke interpretaties van figuurlijk taalgebruik meestal letterlijk vertaald zouden worden, wordt ontkracht: in 10 van de 16 gevallen werden ze geneutraliseerd. Dit resultaat spreekt Jaki (2016) en Schröter (2005) tegen, al was neutralisering in Schröters onderzoek de op een na meest gebruikte strategie voor deze categorie. Het is bovendien mogelijk dat sommige attestaties letterlijk vertaald werden, maar door het verlies van verbale humor werden ze in dat geval als neutralisering geclassificeerd.

Op basis van dit onderzoek kon het merendeel van de hypothesen uit eerder onderzoek worden bevestigd. Dit wijst op duidelijke patronen tussen de verschillende vormen van verbale humor en bepaalde vertaalstrategieën in de ondertiteling van RPDR. De afwijkende resultaten, met name bij fraseologische aanpassingen en letterlijke interpretaties van figuurlijk taalgebruik, sluiten dergelijke patronen niet uit maar bieden zelfs bijkomende inzichten. Voor bredere conclusies is echter aanvullend onderzoek nodig. Daarbij moet worden benadrukt dat de individuele vertaler een aanzienlijke invloed heeft op de gekozen strategieën, zeker bij een programma als RPDR. Vertalers moeten niet alleen verbale humor in de brontaal en doeltaal kunnen herkennen en overdragen, maar ook een diepgaand begrip hebben van de drag subcultuur en het bijbehorende drag lingo in beide talen om de humor en culturele nuances correct over te brengen.

5.3 Verschillen tussen de Nederlandse en Duitse ondertiteling van RPDR

De derde onderzoeksvraag richtte zich op verschillen in vertaalstrategieën tussen de Nederlandse en Duitse OT van RPDR. De resultaten bevestigen de hypothese dat in de Nederlandse OT vaker materiaal uit de brontekst ongewijzigd wordt overgenomen: 23 % tegenover 14 % in de Duitse OT. Het verschil is echter beperkt, waardoor voorzichtigheid geboden is bij veralgemening. Opvallend is het contrast bij paronymie: in de Nederlandse OT werd overname in 43 % van de gevallen toegepast, tegenover 18 % in de Duitse OT. Dit kan samenhangen met verschillen in audiovisuele vertaalpraktijken. In Nederlandstalige gebieden is ondertiteling gangbaar, terwijl in Duitstalige gebieden dubbing traditioneel dominant is. Hoewel Duitstalige kijkers ook via onderwijs en sociale media in contact komen met het Engels, kunnen de verwachtingen rond audiovisuele vertaling verschillen. Aangezien dubbing de brontaal vervangt door de doeltaal, kan deze nadruk op taalvervanging mogelijk ook doorwerken in ondertiteling, waardoor overname van Engelse elementen minder frequent voorkomt dan in Nederlandstalige contexten. Dit resultaat wijkt af van de bevindingen van Schröter (2005), die weinig verschil constateerde tussen de Duitse OT en de Deense, Noorse en Zweedse OT, ondanks de voorkeur voor ondertiteling in deze drie taalgebieden. Dit kan te maken hebben met verschillen in het onderzochte genre en de snelle ontwikkelingen op vlak van globalisering en technologie. Schröter (2005) onderzocht vooral familiefilms, waar-

van het jonge doelpubliek vermoedelijk weinig Engels kent. Dit kan verklaren waarom overname in deze films minder werd toegepast dan in RPDR. Dit programma werd namelijk geproduceerd in een tijd van toenemende globalisering en technologie, wat kan verklaren waarom vertalers, vooral in de Nederlandstalige OT, ervan uitgaan dat het publiek genoeg interactie heeft met Engels om onvertaalde verbale humor te begrijpen.

6 Conclusie

Uit deze studie blijkt dat verbale humor in de ondertiteling van RPDR in meer dan de helft van de gevallen verloren gaat. Dit resultaat bevestigt bevindingen uit eerder onderzoek en breidt deze uit naar een ander genre (realityserie) en andere talen (Nederlands en Duits). Het verlies van humor blijkt dus niet beperkt tot vertalingen van RPDR naar Romaanse talen, maar doet zich ook voor bij Germaanse doeltalen. Hieruit blijkt dat verwantschap tussen bron- en doeltaal op zich geen garantie biedt voor het behoud van verbale humor in ondertiteling. Humoristische effecten blijven afhankelijk van taalspecifieke dubbelzinnigheid, culturele referenties en multimodaliteit, waarbij de interactie tussen beeld, geluid en tekst de vertaalmogelijkheden beperkt. Daarnaast toont eerder onderzoek aan dat persoonlijke factoren, zoals individuele competenties en werkomstandigheden, vertaalkeuzes kunnen beïnvloeden. Bovenstaande elementen maken het moeilijk om alle lagen van een grap en het bijbehorende humoristische effect over te brengen in de doelttekst. De resultaten bevestigen bovendien patronen uit eerder onderzoek, zoals attestaties van polysemie die voornamelijk letterlijk vertaald werden. Ten slotte blijkt uit deze studie dat de Nederlandse en Duitse OT verschillen vertonen: zo werd in de Nederlandse OT meer materiaal uit de brontekst ongewijzigd overgenomen dan in de Duitse OT.

Het is belangrijk om enkele beperkingen van dit onderzoek te benoemen. De steekproef is met drie fragmenten en 13 attestaties beperkt, en de annotatie werd voornamelijk door één beoordelaar uitgevoerd. Voor toekomstig onderzoek zou het daarom nuttig zijn om een grotere steekproef te analyseren met meerdere beoordelaars, zodat de resultaten robuuster en beter generaliseerbaar zijn. Vervolgonderzoek kan zich ook richten op mogelijke systematische verschillen tussen Nederlandse en Duitse ondertiteling, door deze variabelen te testen in diverse genres en doelgroepen. Daarnaast is verder onderzoek nodig naar andere vormen van verbale humor, aangezien eerder onderzoek zich voornamelijk op woordspelingen richtte en deze studie afwijkende bevindingen opleverde voor fraseologische aanpassingen en letterlijke interpretaties van figuurlijk taalgebruik. Dit onderzoek biedt nieuwe inzichten in de ondertiteling van verbale humor, die ook relevant zijn voor andere humoristische series, waar humor vaak de sleutel tot succes is. Voor RPDR is het behoud van verbale humor cruciaal, aangezien humor en taal onlosmakelijk verbonden zijn met de dragcultuur en het *drag lingo*. Als de verbale humor

niet adequaat wordt vertaald, kan dit niet alleen gevolgen hebben voor de kijkervaring van het publiek, maar ook voor de wijze waarop dragqueens worden gerepresenteerd. Het is daarom van groot belang dat vertalers het humoristische effect van verbale humor zo adequaat mogelijk overbrengen in de doeltekst.

Author contributions

Sara Bergen: Conceptualization, Methodology, Investigation, Writing – original draft, Writing – review and editing, Visualization; Carola Strobl: Conceptualization, Methodology, Writing – review and editing, Supervision; Sylvia Jaki: Conceptualization, Methodology, Writing – review and editing, Supervision.

Funding information

None

Statement of interest

The authors have declared that conflict of interest did not exist.

Statement of technology use

No AI-based generative technology was used in the preparation of this manuscript and the execution of the research that the manuscript reports upon.

Supporting information

An Excel document containing the analyzed corpus and annotations are available as an online appendix.

Literatuur

- Belz, A. (2008). *Die Übersetzung von Komik in wenigen Worten. Übersetzungsprobleme und Lösungsstrategien bei der Untertitelung der britischen Sitcom "The Office"*. Kovac.
- Bucaria, C. (2017). Audiovisual translation of humor. In S. Attardo (Red.), *The Routledge handbook of language and humour* (pp. 430-443). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315731162-30>
- Chiaro, D. (1992). *The language of jokes: Analysing verbal play*. Routledge.
- Delabastita, D. (1996). Introduction. *The Translator*, 2(2), 127-139. <https://doi.org/10.1080/13556509.1996.10798970>
- Díaz-Cintas, J., & Nikolić, K. (Reds.). (2017). *Fast-forwarding with audiovisual translation*. Multilingual Matters.
- Díaz-Cintas, J., & Remael, A. (2020). *Subtitling cultural references, humour and ideology*. In Subtitling: Concepts and practices (pp. 201-241). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315674278-8>
- Fusco, M.P. (2020). *RuPaul's Drag Race en français: The influences of modern LGBTQ media translation on queer identity and visibility* [Masterscriptie, Concordia Universiteit].
- Gottlieb, H. (1997). You got the picture? On the polysemiotics of subtitling wordplay. In D. Dela-

- bastita (Red.), *Traductio: Essays on punning and translation* (pp. 207–232). St. Jerome Publishing.
- Grit, D. (2010). De vertaling van realia. In T. Naaijken, C. Koster, H. Bloemen, & C. Meijer, *Denken over vertalen: tekstboek vertaalwetenschap* (pp. 189–196). Nijmegen: Vantilt
- Jaki, S. (2016). Sie haben feuchte Nüsse: The translation of verbal humour in German subtitles of US American sitcoms. In S. Knospe, A. Onysko, & M. Goth (Eds.), *Crossing languages to play with words* (pp. 357–378). De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110465600-017>
- Jaki, S. (2025). I'm catching the vibe, girl: Subtitling drag culture in RuPaul's Drag Race. In M. Agnetta, A. Künzli, A. Petrova, & A. Schmidhofer (Eds.), *Bild – Ton – Sprachtransfer. Aktuelle Tendenzen der Audiovisuellen Translation* (pp. 127–144). Frank & Timme.
- Langeveld, A. (1986). *Vertalen wat er staat*. Atlas.
- Nida, E. (1964). *Toward a science of translating*. Leiden: Brill. <https://doi.org/10.1163/9789004495746>
- Palacios Sánchez, A.L., & Zárata Granados, P.F. (2019). Análisis de técnicas de traducción en el subtítulo de RuPaul's Drag Race. *Synergies Mexique*, 9(9), 85–95.
- Passa, D. (2021). "Reinas unidas jamás serán vencidas": Drag queens in the Iberian Spanish voice-over of RuPaul's Drag Race. *TRANS: Revista de Traductología*, 25, 349–371. <https://doi.org/10.24310/TRANS.2021.vii25.11450>
- Passa, D. (2022). Sissy that talk! RuPaul's Drag Race online virality and cartoon series. In A. Polatti & R. Zanoni (Eds.), *"Pop-" and "post-": Contemporary routes in English culture* (pp. 221–256). Rewind.
- Pérez i Sampietro, A. (2018). *Un reality para los que entienden y los que no: El programa RuPaul's Drag Race y su contexto lingüístico: la dificultad de traducir el vocabulario drag y los juegos de palabras* [Masterscriptie, Pompeu Fabra Universiteit].
- RuPaul's Drag Race. (2020, 6 maart). *You don't know me* (Seizoen 12, Aflevering 2) [Televisieaflevering]. In R. Charles (Uitvoerend producent), *RuPaul's Drag Race*. World of Wonder.
- RuPaul's Drag Race. (2020, 13 maart). *World's worst* (Seizoen 12, Aflevering 3) [Televisieaflevering]. In R. Charles (Uitvoerend producent), *RuPaul's Drag Race*. World of Wonder.
- RuPaul's Drag Race. (2020, 20 maart). *The ball ball* (Seizoen 12, Aflevering 4) [Televisieaflevering]. In R. Charles (Uitvoerend producent), *RuPaul's Drag Race*. World of Wonder.
- Schröter, T. (2005). *Shun the pun, rescue the rhyme? The dubbing and subtitling of language play in film* [Proefschrift, Karlstad Universiteit].
- Spillner, B. (1980). *Semiotische Aspekte der Übersetzung von ComicsTexten*. In W. Wilss (Ed.), *Semiotik und Übersetzen* (pp. 73–85). Gunter Narr.
- Taghavi, R. (2022). Subtitling: Behind the scenes. *The UNESCO Courier*, 2, 22–23. <https://doi.org/10.18356/22202293-2022-2-9>
- Van Dale. (z.d.-a). *Bomb*. In *Van Dale Online Engels-Nederlands woordenboek*. Geraadpleegd op 12 februari 2026, van <https://www.vandale.nl>
- Van Dale. (z.d.-b). *Explosiv*. In *Van Dale Online Duits-Nederlands woordenboek*. Geraadpleegd op 14 februari 2026, van <https://www.vandale.nl>
- Vandaele, J. (2002). Introduction: (Re-)constructing humour: Meanings and means. *The Translator*, 8(2), 149–172. <https://doi.org/10.1080/13556509.2002.10799130>

- Williamson, L., & De Pedro Rico, R. (2014). The translation of wordplay in interlingual subtitling: A study of *Bienvenue chez les Ch'tis* and its English subtitles. *Babel*, 60(2), 164-192. <https://doi.org/10.1075/babel.60.2.03wil>
- Woolf, V. (1925). *The common reader*. Harcourt Brace.
- Zabalbeascoa, P. (1996). Translating jokes for dubbed television situation comedies. *The Translator*, 2(2), 235-257. <https://doi.org/10.1080/13556509.1996.10798976>
- Zabalbeascoa, P. (2020). The Role of Humour in AVT: AVHT. In: Bogucki, Ł., Deckert, M. (Eds.) *The Palgrave Handbook of Audiovisual Translation and Media Accessibility. Palgrave Studies in Translating and Interpreting* (pp. 667-686). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-030-42105-2_32